

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI
JIZZAX FILIALI

KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK TEXNOLOGIYALARI

XALQARO ILMIY-TEXNIK
ANJUMAN MATERIALLARI

TO'PLAMI
2-QISM

26-27-SENTABR
2025-YIL

Google
Scholar

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK
TEXNOLOGIYALARI**

mavzusidagi Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2025-yil 26-27-sentabr)
2-QISM

JIZZAX-2025

Kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari. Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to'plami – Jizzax: O'zMU Jizzax filiali, 2025-yil 26-27-sentabr. 368-bet.

Xalqaro miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globalashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e'tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarini qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma'ruza tezlari to'plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo'nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o'qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas'ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M.

Tahrir hay'ati a'zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), prof. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dots. Alibayev S.X., t.f.f.d.(PhD), dots. Abdumalikov A.A, p.f.f.d.(PhD) Hafizov E.A., f.f.f.d.(PhD), dots. Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dots. Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD) O'ralov A.I., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., t.f.f.d.(PhD) Kuvandikov J.T., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Sharipova S.F., Jo'rayev M.M.

Mazkur to'plamga kiritilgan ma'ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar va me'yoriy hujjatlarning to'g'riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

Tarbiya fani - insonning hayotiy tajribasini aks ettiruvchi ijodiy va axloqiy munosabatlarni rivojlantiradi.

O'quvchi turli xil ijtimoiy rollarning potentsial tashuvchisi sifatida (oilalari a'zosi, bolalar jamiyati a'zosi, shahar fuqarosi va vatanparvar) o'z-o'zini anglash nuqtai nazaridan o'ziga xos individuallik va ijodkorlik manbasini ifodalaydi. Tarbiya jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy taraqqiyoti va axloqiy me'yorlari bilan uzviy bog'liqdir. Bu munosabatlar tarbiya maqsadlarini, uning mazmunini, vazifalarini, o'qituvchi va o'quvchilarning qadriyat yo'nalishlarini, atrofdagi voqelik bilan bog'liq bo'lgan tarbiyaning ustuvor usullarini tanlashni belgilaydi. Ta'lim va tarbiya bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Barcha ta'lim faoliyati tarbiyadan boshlanadi va o'qitish jarayonining o'zi tarbiyani mustahkamlash va turli munosabatlarni, xususan, mehnatsevarlik, qat'iyatlilik va boshqa shaxsiy fazilatlar va xususiyatlarni shakllantirish uchun sharoit yaratadi. Oila, maktab va jamiyatning hamkorligi va o'zaro ta'siri tarbiya jarayonida uzviy bog'liqdir. Tarbiya jarayonining samaradorligi tarbiya maqsadlari, mazmuni va usullarining birligi bilan bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A.Avloniy, Turkiy guliston yoxud ahloq.-Toshkent: o'qituvchi 1992.
2. Q.Abdullayeva, Pedagogika nazariyasi va tarixi.-Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
3. O.Hasanboyeva, Pedagogika.-Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. H.To'raqulov, Pedagogik mahorat va tarbiya metodlari.-Toshkent: O'zDITU nashriyoti, 2017.
5. R.Jo'rayev, Ta'lim va tarbiya metodikasida innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. R.Karimova, o'quvchi shaxsini shakllantirishda tarbiyaning o'rni.- Toshkent: NMIU, 2016.
7. B.Rasulov, Zamonaviy ta'lim va tarbiya texnologiyalari.-Toshkent: Ilm Ziya, 2021.
8. L.S.Vygotsky, Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.-Harvard University Press, 1978.

OILAVIY TA'LIMNING OILA KONFIGURATSIYASIGA BOG'LIQLIGI: KO'P FARZANDLI BO'LISH, BITTA FARZANDLI BO'LISH

ps.f.d., prof. Umarov B.M.

Alfraganus universiteti

Annotatsiya: Ko'p bolali va bitta bolali oilalar farzandlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarining o'ziga xosligi maktab o'quvchilari o'rtasidagi shaxslararo munosabatlarni idrok etishning o'ziga xosligida namoyon bo'ladi. Katta oilalarda - uning a'zolari o'rtasida qandaydir birlik mavjud.

Kalit so'zlar: aql-zakovati, ota-onalarning ta'limi, madaniy farqlar, intellekt, individual, ko'p bolali, bir bolali oilalar, aka-uka, o'smirlik davri.

Ko'pgina tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, oilaning kattaligi va tug'ilish tartibi bolaning o'ziga xos tipik shaxsiy xususiyatlarini aniqlaydi: turli o'lchamdagi va turli aka-uka pozitsiyalariga ega bo'lgan oilalarning bolalari shaxsiy fazilatlarini bir-biridan farq qiladi. A.Adler, shuningdek, bolalarning psixologik xususiyatlarini tushunish uchun oilada tug'ilish tartibining ahamiyati haqidagi fikrni bildirdi. U tug'ilish tartibini insonda hayot davomida paydo bo'ladigan shaxsiyat munosabatlarining asosiy belgilovchilaridan biri deb hisoblagan.[1] A.Adlarning fikricha, oilaviy munosabatlar tizimi, oiladagi axloqiy-psixologik iqlim har bir keyingi bolaning paydo bo'lishi bilan sezilarli darajada o'zgaradi. Biroq, oilada tug'ilish tartibi bolaning rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega, ammo mutlaq emas.

Ko'p oilalar fenomenini, shuningdek, ko'p bolali oilalar farzandlarining psixologik xususiyatlarini o'rganish, oilaviy muammolarga bag'ishlangan ko'plab asarlar paydo bo'lishiga qaramay, yaqin vaqtgacha va asosan chet ellik olimlar tomonidan yetarli darajada amalga oshirilmagan. Faqat XX asr 90-yillarda psixologlar bu muammoga murojaat qilishdi.

L.L.Balandina ta'kidlaganidek, katta oila bolaning individualligini rivojlantirishda turli omillarning (iqtisodiy, biologik, psixologik) rolini o'rganish imkonini beruvchi maxsus model sifatida ishlaydi.[1] Psixologik tadqiqotlarda ko'p oilalarda, tavsiflangan omillar orasida quyidagilar ayniqsa ajralib turadi:

- *konfiguratsiya parametrlari* (oilalarning kattaligi, tug'ilish tartibi, bolalar tug'ilishi orasidagi intervallar);

- *rivojlanishning ekologik sharoitlari xususiyatlari* (oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati, aql-zakovati, ota-onalarning ta'limi, madaniy farqlar, shaxslararo munosabatlar); oila a'zolarining

- *individual xususiyatlari* (yoshi, bolalar va ota-onalarning jinsi).

Katta oilalarni o'rganish bolalarning kognitiv xususiyatlariga oid ma'lumotlarni taqdim etadi. Kognitiv xususiyatlarning farovonligi yoki yomonligi bir qator omillarning kombinatsiyasi bilan belgilanadi. Eng salbiy ta'sir oilaning kattaligi, yaqinda tug'ilganlar soni, oilaning past ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli, past intellekt va ta'lim bilan birgalikda tug'ilishlar orasidagi kichik intervallar, bir tomondan, bolani rad etish va ota-ona avtoritarizmidir. bolalarga nisbatan, boshqa tomondan ko'p bolali va bir bolali oilalar farzandlarining aql darajasidagi farqlar, shuningdek, bir oila ichidagi aka-uka o'rtasidagi aql ko'rsatkichlari bo'yicha o'xshashlik og'zaki intellekt sohasida aniqroq namoyon bo'ladi.

Bolaning aka-uka pozitsiyasi ota-onalar bilan munosabatlarining o'ziga xos xususiyatini belgilaydi. Ota-onalar o'zlarining to'ng'ichlarining individual xususiyatlarini ko'proq sezadilar: ular ko'proq e'tibor, g'amxo'rlik va muhabbatga ega bo'lishadi. Birinchi bolada uning intellektual xususiyatlariga ta'sir qiluvchi ota-ona xususiyatlarining kengroq tizimi mavjud. Birinchi bolaning psixologik xususiyatlari keyingi tug'ilish raqamlari bo'lgan bolalarning aql-zakovatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.[2]

Ko'p bolali va bir bolali oilalar farzandlari uchun maktab samaradorligi ko'rsatkichlaridagi farqlar faqat boshlang'ich maktab yoshida kuzatiladi. Oiladagi yagona ikkinchi sinf o'quvchilari o'qigan fanlari (rus tili, matematika, o'qish) bo'yicha

ko'p bolali oilalar farzandlariga qaraganda yuqori baholarga ega. O'smirlik va erta o'smirlik davrida maktab o'quvchilarining akademik ko'rsatkichlarida sezilarli farqlar topilmadi, garchi ko'p bolali oilalardan bo'lgan yigitlarning akademik ko'rsatkichlari sinf uchun o'rtacha bahodan yuqori bo'lsa va faqat o'rtacha ko'rsatkichlarga erisha olmaganlar sinfda.

Shaxsiy xususiyatlar. Ko'p bolali va bitta bolali oilalar farzandlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarining o'ziga xosligi maktab o'quvchilari o'rtasidagi shaxslararo munosabatlarni idrok etishning o'ziga xosligida namoyon bo'ladi. Katta oilalarda - uning a'zolari o'rtasida qandaydir birlik mavjud. Bunday oilalarning farzandlari birinchi navbatda o'z oila a'zolari bilan muloqot qilishga intiladi; ular o'zlarining atrof-muhitining bir qismi bo'lgan boshqa odamlarni: kattalar, qarindoshlar, do'stlar, o'qituvchilarni o'z atrofidan siqib chiqaradilar.[3] O'rta maktab o'quvchilarining oilalarida ota-onalar ta'lim jarayoniga teng ravishda jalb qilinadi, ularning ta'lim amaliyoti o'zaro bog'liq va bir-biriga ta'sir qiladi. Faqat bolalar oiladan tashqaridagi boshqa odamlar bilan faol muloqot qilishni izlaydilar. O'rta maktab o'quvchilarining yolg'iz farzandli oilalarida ota-onalarning uslublari bir-biriga bog'liq emas.

Ikkinchi sinf o'quvchilari va oltinchi sinf o'quvchilari o'rtasida onaga munosabat ko'rsatkichlari sezilarli farqlarga ega emas. Ona bilan munosabatlar, oila turi va yoshidan qat'i nazar, barcha bolalar uchun muhimdir, lekin ko'p oilalarda onaga bog'liqlik biroz pastroq. Ko'p bolali oilalarning farzandlari otalariga ustunlik berishadi. Tengdoshlar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojni ko'p bolali oilalar farzandlari aka-uka va opa-singillar bilan muloqot qilish orqali, yolg'iz bolali oilalarda esa - qiz do'sti qondiradi.[3] O'smirlik davrida ko'p bolali oilalar farzandlari faol ravishda oila doirasidan tashqariga chiqib boshlaydilar va tengdoshlari bilan nafaqat aka-uka, opa-singillar bilan munosabatlarda, balki do'stlari yoki tengdoshlari bilan muloqot qilishning yoshga bog'liq ehtiyojini qondiradilar.

Oiladagi yagona farzandning psixologik xususiyatlari muammosi ham bundan kam qiziqarli emas. A.Adlerning fikricha, oilada yagona farzandning o'rni o'ziga xosdir. Uning raqobatlasha oladigan aka-uka va opa-singillari yo'q. Yagona bola onalik mehriga juda sezgir, bu esa uni ko'pincha otasi bilan raqobatga olib keladi. Uzoq vaqt davomida onaning nazorati va g'amxo'rligida bo'lgan bola, boshqalardan himoya va g'amxo'rlik qilishga odatlanib qoladi. Uning hayotining asosiy xususiyati qaramlik va egosentrizm, diqqat markazida bo'lish odati bo'lib, uning yo'qligi oilani tark etgandan keyin shaxslararo munosabatlar tizimiga moslashishda katta qiyinchiliklar tug'diradi.

Oiladagi yagona bola pedagogik qarashlar va baholashlar uchun klassik ob'ektdir, shuning uchun o'qituvchilar va psixologlar bu muammoga bir necha bor murojaat qilishgan. Oiladagi faqat bolalarning psixologik xususiyatlari va mamlakatning milliy psixologik xususiyatlariga bog'liqligi. Xitoy misolida (bir bolali oila dasturining qabul qilinishi munosabati bilan) aniq ko'rinadi. Xitoyliklarning milliy urf-odatlarini, ayniqsa, qishloq joylarida ommaviy miqyosda bir bolali oilalar paydo bo'lishining oldini oladi. o'z tadqiqotlarida ta'kidlaganidek, Xitoyda bir bolali oilalarning paydo bo'lishiga Xitoyning an'anaviy g'oyasi, ko'p bolali oila sifatida baxtli oila, insonning hayot bolalarda davom etadi, o'g'illar afzal qizlardan.[1] Shunday qilib, Xitoyda bir bolali oilalarga e'tibor qaratish milliy xususiyatlarni bartaraf etish, qariyalarga yordam berish

dasturlarini joriy etish va odamlarning milliy psixologiyasini o'zgartirishni talab qiladi. Rossiyada, aksincha, ommaviy bir bolali oilalar ta'sirida milliy psixologiya beixtiyor o'zgarib boshlaydi.

K.Karatsuba oilasidagi faqat bolalarning psixologik xususiyatlarini akmeologik tahlil qilish maqsadida faqat bolalarning turli kichik guruhlarini aniqlangan tadqiqot o'tkazildi. 20 yildan ortiq vaqt davomida muallif oilada faqat 12 nafar bolaning rivojlanishini kuzatgan. Men ular va ularning ota-onalari bilan bir necha bor gaplashdim. Ota-onalar va bolalarning psixodiagnostika natijalari uzunlamasına tadqiqotlar natijalari va kesma usuli yordamida olingan natijalar bilan birlashtirildi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, oiladagi faqat bolalarning turli guruhlarini turli xil, ba'zan esa qarama-qarshi psixologik xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Yaqin kelajakda nafaqat Rossiyada, balki butun dunyoda tendentsiyalarning tarqalishi nuqtai nazaridan eng tipik va istiqbolli oilada oliy ma'lumotli va moliyaviy jihatdan ta'minlangan ota-onalar tomonidan tarbiyalangan yagona bolalardir. Aynan shu kichik turdagi bolalar mehnat bozorining asosini tashkil qiladi. Odatda, bular yuqori malakali mutaxassislardir, lekin o'zlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga ega, ijtimoiy va ishlab chiqarish faoliyatining nufuzli sohalariga intilishadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, faqat oiladagi bolalarning shaxsiy kuchi (ego) biroz pastroq. Bu qaysidir ma'noda oiladagi mavqei uchun boshqalarga qaraganda kamroq kurashishi kerakligi bilan bog'liq. Oilada yagona farzand bo'lgan kattalar va o'smirlarda yuqori gipoxondriakal reaksiyalar va isteriya kuzatiladi. Bolalikda ham, kattalikda ham faqat bolalar intellektual testlar va topshiriqlarni hal qilishda juda yuqori natijalarni ko'rsatadilar. Faqatgina bolalardagi bu qobiliyat bolalik davrida namoyon bo'ladi va hayot davomida saqlanib qoladi. Bunday odamlar shaxslararo munosabatlar tizimida ustunlikka ega.[2] O'z shaxsiyatini boshqalarga singdirish ehtiyoji o'smirlarda ham, kattalarda ham juda yuqori. Shu bilan birga, ular ko'proq befarq, shaxslararo munosabatlar tizimida kamroq tashvishlanadilar. Ularning hissiy dunyosi yanada ochiq, tabiiyroq. Oiladagi yolg'iz bolalarning axloqiy darajasi qolgan sub'ektlarnikidan past. Ular birinchi navbatda berilgan me'yorlarga emas, balki empatik munosabatlarga e'tibor berishadi. Xuddi shu tendentsiya ularning ota-onalariga ham xosdir, shuning uchun oiladagi yolg'iz bolalarning axloqiy me'yorlarining pastligi, shuningdek, ularning xudbinligi nafaqat aka-uka va opa-singillarning yetishmasligi, balki oiladagi umumiy muhit bilan ham bog'liq bo'ladi.[3]

Bundan tashqari, katta oilada bolalar bir-birlari bilan yaqin aloqada bo'lishadi va shu sababli, aka-uka va opa-singillarning manfaatlariga tajovuz qilish orqali erishiladigan o'z manfaatlari va maqsadlarini yashirishi mumkin. Oiladagi yagona bolalar bu ko'nikmaga yillar davomida ega bo'lishadi, shuning uchun ko'pincha ularning barcha odamlarga xos bo'lgan xudbinligi tabiiy ravishda kamroq maskalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vasila Karimova. Oila psixologiyasi darslik. Toshkent-2007.116-bet
2. Филиппова Г.Г. Психология материнства: Учебное пособие. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. — 240 с.
3. R.V.Ovcharova "Ota-onalarni psixologik qo'llab-quvvatlash." Moskva: Psixotera piya instituti nashriyoti, 2003.319 p.

4. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va 11-son ilmiy tadqiqotlar jurnali 20.09.2022 226 b.
5. Филиппова Г.Г. Материнство: Сравнительно-психологический подход // Психологический журнал. – М.: 1999. – Т. 20. –№ 5. – С.
6. Chernikov A.V. : Integrative model of a systemic family psycho-therapeutic diagnosis. Thematic supplement to the journal “Family Psychology and Family Therapy”. – M, 1997.
7. Kulikova T.A. *Oila pedagogikasi va uyda tarbiya*. M.: "Akademiya" nashriyot markazi, 1999. - 232 b. 76.
8. D.A.Nurkeldiyeva, M.U.Hamidova Rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar diagnostikasi Toshkent – 2016.-275 bet.
9. Rahmatullayeva, M., & Ulug‘bekova, M. (2024). BOSHLANG ‘ICH SINF O ‘QUVCHILARIDA KREATIVLIKNI SHAKLLANTIRISH. *Наука и инновация*, 2(30), 133-135.
10. Rahmatullayeva, M. (2021). O ‘QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO ‘NALISHLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(4).
11. Rahmatullayeva, M. (2021). XALQ PEDAGOGIKASIDA TA'LIM VA TARBIYA MASALARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(4).
12. Rashidova, G., Raxmatullayeva, M., Saidov, S., & Egamqulova, S. (2023). Character, ability, and action: the unity of human activity. *Наука и инновация*, 1(10), 152-15.
13. Rahmatullayeva, M., Rashidova, G., & Karakulova, U. (2023). XXI ASRDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA PEDAGOGIK MAHORAT. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).

IJODIY QOBILIYAT VA UNING PSIXOLOGIK SHART-SHAROITLARINING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Rahmatullayeva Mushtariy Parda qizi
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
mushtariyraxmatullayeva38@gmail.com.

Annotatsiya: Ijodiy ta’lim faoliyati insonparvarlikka ega bo‘lib, umuminsoniy qadriyatlar tizimiga asoslangan bo‘lishi lozim. U kichik maktab o‘quvchisida shunday qobiliyat va mayllarni rivojlantirishi kerak-ki, undagi javhar o‘quv faoliyatining qaysi sohalarida tabiat tomonidan belgilanadi uning qiziqishi qaysi sohalarga yo‘natirilganligini taqvoza etadi.

Kalit so‘zlar: mehribonlik, maqsadlilik, faollik, mustaqillik, insonparvarlik, o‘z-o‘zini anglash, kognitiv motivatsiya, tafakkur, iste’dod, mayl, qobiliyatlar, tirishqoqlik, ijodiy faoliyat.